

Lezen met je lichaam

Leesstrategieën zijn vaak talig, abstract en weinig aansprekend. Nieuw onderzoek suggereert dat het lichaam kan helpen bij het 'tot leven brengen' ervan.

De leesmotivatie en leesvaardigheid van Nederlandse leerlingen dalen al jaren (PIRLS 2017, 2021; OECD PISA, 2018; Van Nieuwstadt, 2019). Met name begrijpend lezen moet het ontgelden in alle discussies hierover, dit zou te veel 'puzzelend lezen' zijn geworden. En inderdaad, het doel van leesonderwijs mag nooit zijn: het aanleren van 'trucjes'. Maar om van een tekst te leren

'Trucjes' voor
begrijpend lezen
werken niet vanzelf

of te genieten, zul je toch echt leesstrategieën – zoals die trucjes in meer wetenschappelijke termen heten – moeten inzetten. Neem de signaal- en verwijswaarden.

Deze en andere structuuraanduiders vormen het cement van een tekst dat de woorden, zinnen en alinea's bij elkaar brengt tot een samenhangend geheel.

Kennis toepassen van taal- en tekststructuur doet er dus toe (zie ook Pyle e.a., 2017), net als het vermogen om tussen de regels door te lezen, en al die andere strategieën die lezers helpen om in hun hoofd een coherente voorstelling te maken van een tekst. Maar

de 'trucjes' werken niet vanzelf. Vaardigheden voor strategisch lezen moeten wel degelijk worden ontwikkeld door begrijpend leesonderwijs, vooral wanneer ze gericht zijn op diepe begripsvorming.

Hoe kunnen we basisschoolleerlingen leesstrategieën aanleren zonder dat ze het verband tussen de strategieën (het middel) en de context van het 'gewone' literaire of studerende lezen (het doel) uit het oog verliezen, en de les begrijpend lezen saai vinden?

Belichaamde cognitie – en ons onderzoeksprogramma Leren Lezen met je Lichaam dat hierop is gebaseerd – kan uitkomst bieden. Volgens deze stroming binnen de psychologie is ons denken geworteld in fysieke ervaringen die wij in interactie met de buitenwereld opdoen, en daarmee in 'informatiesporen' die tijdens deze ervaringen worden gevormd en opgeslagen in ons brein (Barsalou, 2008). Deze sporen kunnen later opnieuw worden gebruikt om een simulatie te creëren van het concept waar je aan denkt.

Belichaamde cognitie biedt een bruikbaar kader voor leermethoden die het lichaam inzetten: belichaamd leren, handelend leren, ervaringsgericht onderwijs, hands-on leren, etc. Deze vormen van leren met je lichaam verwijzen in essentie naar hetzelfde: lichaam en beweging worden gebruikt als 'intermediair' tussen

'Lichaamsbewegingen, zoals handgebaren, kunnen het leerproces ondersteunen.'

de lesstof en het brein. Oftewel: lichaamsbewegingen (zoals handgebaren) kunnen het leerproces ondersteunen, als je de leerinhoud en/of -strategie ten minste fysiek kunt ervaren. Zo bekijken ze effectief in een rijk 'ervaringsgeheugen' waar alle delen van het brein hun steentje aan bijdragen.

De implicaties hiervan voor het onderwijs zijn onderzocht binnen het rekenonderwijs. De conclusie: handgebaren reflecteren niet alleen rekenstrategieën, maar faciliteren ook de acquisitie ervan (Goldin-Meadow e.a., 2009). Alsof het de hándbewegingen van de leerlingen waren (en niet hun hersenen) die het besef lieten doordringen dat bijvoorbeeld een rekenkundige vergelijking twee kanten heeft.

Swipend Lezen

Kunnen we deze resultaten ook gebruiken voor het begrijpend lezen? Hoe kun je leerlingen laten 'denken met hun handen' tijdens het aanleren van leesstrategieën? En verhoogt het lichamenlijk beleven van een tekst ook het leesplezier? De Swipend Lezen-app die wij ontwikkelden in samenwerking met Stichting Lezen, maakt lichamenlijke interacties tussen tekst en lezer mogelijk. De app ondersteunt lessen begrijpend lezen voor de groepen 5-8 van het primair onderwijs. Leerlingen kunnen leesstrategieën oefenen door deze aan bewegingen te koppelen die betekenisvol zijn voor de strategie. De bewegingen worden niet 'in de lucht' maar op een iPad-scherm gemaakt. Voor de leesstrategie 'samenvatten/hoofd- en bijzaken onderscheiden' swipen leerlingen bijvoorbeeld belangrijke woorden naar zich toe en onbelangrijke woorden van zich af. Een eerste studie naar de effecten is veelbelovend. Aan het onderzoek deden 85 leerlingen uit groep 6 van drie basisscholen mee. Drie leesstrategieën stonden centraal: 'samenvatten/hoofd- en bijzaken onderscheiden', 'verwijswoorden' en 'gebruik van voorkennis'. Het onderzoek omvatte zeven lessen begrijpend lezen van de methode Nieuwsbegrip (oude stijl). Deelnemers oefenden een leesstrategie met een tekst over een actueel onderwerp (bijvoorbeeld over de herdenking van het slavernijverleden). In de experimentele groep (gemiddelde leeftijd 9,5 jaar) werd de Swipend Lezen-app ingepast in de lessen begrijpend lezen zodat de groep de leesstrategieën belichaamd kon oefenen. De controlegroep (gemiddelde leeftijd 9,3 jaar) leerde de strategieën op reguliere wijze, 'in het hoofd' aan, zonder rol voor het lichaam. De groepen verschilden niet in begrijpend leesniveau en kennis van leesstrategieën.

Betere score

De Swipend Lezen-groep gaf op de Strategietoets gemiddeld bijna één goed antwoord meer in de name-ting dan in de voormeting, terwijl de controlegroep niet vooruitging op leesstrategiegebruik. Leren lijkt dus een zaak van het hele lichaam, zoals de theorie

Leesplezier

We keken naar tekstbegrip, leesplezier en gebruik van leesstrategieën. Voor en na de interventie werd gemeten in hoeverre leerlingen de strategieën voor begrijpend lezen beheersten (de Strategietoets). Na elke les begrijpend lezen reageerden leerlingen op twee stellingen ('Ik vond de begrijpend leesles leuk' en 'Ik heb zin in de volgende begrijpend leesles') om het leesplezier te toetsen. Zij deden dit op een 5-puntslikertschaal.

van belichaamde cognitie zegt. We vonden weliswaar een sterke samenhang tussen swipen en begrijpen, maar die bestond alléén voor de leesstrategie 'samenvatten/hoofd- en bijzaken onderscheiden'. Hoe meer hoofdzaken een leerling naar zich toe swipete, hoe groter de vooruitgang in de nameting op de Strategie-toets-deelscore voor 'samenvatten'.

Dit verband gold ongeacht de kennis van leesstrategieën die leerlingen al hadden. Na alle begrijpend leeslessen scoorde de groep die swipend las hoger op de vragenlijst 'Leesplezier' dan de controlegroep. Dit spoort met eerder onderzoek waarin andere hands-on-activiteiten werden toegevoegd aan het lezen (De Koning e.a., 2017; Bråten e.a., 2017).

Kortom, het lichamenlijk uitbeelden van denkstrategieën tijdens het begrijpen van een tekst zorgde voor een positievere leeservaring. In het geval van swipend lezen houdt dit verband met een belangrijk stimulerend element van de app. Deze toont na afloop van het lezen namelijk de uitgevoerde swipehandelingen (en dus leesstrategieën). Het zichtbaar maken van de begripsprocessen die zich tijdens het lezen in het brein afspelen, moedigt leerlingen aan om ook te 'scoren' op leesstrategiegebruik. Als je weet dat je denkwerk zich 'verraadt' in je swipebewegingen, ben je vermoedelijk gemotiveerder en betrokkener bij de tekst dan wanneer je mentale tekstaanpak onzichtbaar blijft. Het gebruik van de Swipend Lezen-app had dus meerdere positieve effecten. Leesstrategieën die lichamenlijk waren 'gegrond' in betekenisvolle swipebewegingen werden effectiever toegepast dan strategieën die op een 'gewone' manier waren aangeleerd. En ze verhoogden het leesplezier. Veelbelovende resultaten dus. ■

Sterke samenhang
tussen swipen
en begrijpen

Menno van der Schoot en Bjorn de Koning, *Lezen met je lichaam. Pilotstudie, 2023. Scan de code voor een langere versie van dit artikel en de bijbehorende bronnen.*